

SAKNADE FRITIDSAKTIVITETER UNDER PANDEMIN

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Sammanfattning

Svenska folket saknade inte sina olika fritidsaktiviteter särskilt mycket under pandemin. Endast mindre minoriteter, oftast under tio procent, gjorde så. Man verkade anpassa sig och accepterade utan stor saknad de begränsningar i fritidsaktivitet som pandemin innebar. Därtill, eftersom saknad är en negativ, tärande känsla är det normativt bra att graden av genomsnittlig saknad var förhållandevis jämnt spridd över olika sociala och politiska grupper. Mest saknad kan noteras hos grupper med ett frekvent deltagande i olika aktiviteter. Det gäller främst högt utbildade personer och storstadsbor, och väljare som stödjer Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Dock, för att upprepa, vi talar inte om några stora skillnader. Alla saknade ungefär lika mycket, och få saknade riktigt mycket.

Hålla sig hemma. Jobba hemifrån. Träffa så få människor som möjligt. Hälsa med armbågen. Tvätta och sprita händerna. Avstå från fritidsaktiviteter. Coronapandemin förändrade livet för alla, mest för de äldsta som drabbades hårdast av sjukdom och död och som därför fick leva med de tuffaste restriktionerna. Alla dessa begränsande rekommendationer och påbud var enligt Folkhälsomyndigheten nödvändiga för att bromsa smittan, men de innebar samtidigt att människors umgänge och aktivitet minskade drastiskt. Men en sådan social neddragning är inte bra vare sig för samhällets ekonomi eller för människors fysiska och psykiska hälsa. Sociala aktiviteter är hälsobefrämjande. Ensamhet och isolering är inte bra för människors välmående eller för hälsan. Det gäller inte bara daglig motionsrunda i naturen. Ibland hävdas det till och med att kulturell aktivitet och exponering för kultur kan hjälpa människor att hålla sig friska. Det har bland annat talats om musikens viktiga roll för människors hälsa men också om teaterns (Theorell, 2008; Holmberg & Weibull, 2012; Sigurdson, 2014).

Lägre frekvens i fritidsaktiviteter under coronapandemin

Givet olika teorier eller sanningar om det värdefulla med olika aktiviteter för människors hälsa är en intressant fråga vilka fritidsaktiviteter som människor själva har saknat att göra under pandemin.¹ För att söka svar på frågan sammanställde vi nio olika aktiviteter med fokus på både traditionell kultur och populärkultur men också

på idrott och restaurangbesök och frågade i den nationella SOM-undersökningen 2021 hur ofta man hade saknat att göra dessa fritidsaktiviteter under pandemin.²

Tydliga belägg på att svenska folket var mindre aktiva på sin fritid under pandemin – som Folkhälsomyndigheten och regeringen också uppmanade till – kan ses i tabell 1. Där redovisas hur ofta människor har gjort olika fritidsaktiviteter före och under pandemin. Resultaten visar att besök på restaurang, teater, bio och idrottsevenemang gick ned mellan år 2019 och pandemiåren 2020 och 2021. Mest minskade biobesök medan uteätande minskade minst. Det speglar till stor del samhällets nedstängning. Men det kan samtidigt konstateras att alla aktiviteter tappade besökare under pandemin. Myndigheternas rekommendationer hade uppenbarligen effekt. Utelivet begränsades. Svenska folket blev mindre aktivt och umgicks mindre.

Tabell 1 *Frekvens i allmänhetens fritidsaktiviteter före respektive under coronapandemin, 2019–2021 (procent)*

	2019	2020	2021	Förändring 2019–2021
Besökt restaurang/bar/pub				
Ingen gång	15	23	26	+11
Någon gång	12	15	16	+4
Oftare	73	62	58	-15
Gått på teater				
Ingen gång	62	76	86	+24
Någon gång	23	16	9	-14
Oftare	15	8	5	-10
Gått på bio				
Ingen gång	32	48	69	+37
Någon gång	23	26	15	-8
Oftare	45	26	16	-29
Gått på idrottsevenemang				
Ingen gång	41	54	64	+23
Någon gång	17	17	11	-6
Oftare	42	29	25	-17

Kommentar: Frågan löd 'Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', med den sjugradiga svarsskalan 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna, ... i halvåret, ... i kvartalet, ... i månaden, ... i veckan, flera gånger i veckan'. I tabellen har svarsalternativen delats in i tre grupper, där någon gång senaste 12 månaderna benämns "Någon gång" och någon gång i halvåret/kvartalet/månaden/veckan samt flera gånger i veckan benämns "Oftare".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019–2021.

Det kan alltid diskuteras i vilken grad olika människor var berörda av nedstängningarna. Givetvis fanns det personer som uppskattade ett lägre tempo och mindre krav. Men vår utgångspunkt har fokus på saknad. Med det har vi menat något som uppfattats negativt av människor och därmed haft negativ följd för samhället. För att belysa det kommer vi att pröva två normativa hypoteser. Den första är att saknaden skall vara begränsad. Ju färre människor som saknar de olika aktiviteterna desto bättre är det. I så fall har restriktionerna inte lett till någon stor tärande saknad. Vår andra normativa hypotes är att saknaden skall var någorlunda jämnt spridd över samhället. Alla olika sociala och politiska samhällsgrupper skall drabbas ungefär lika mycket av saknad av olika fritidsaktiviteter. Jämlikhet skall råda i saknaden.

Aktiviteter som människor har saknat mest

Resultaten i tabell 2 visar vilka verksamheter eller aktiviteter som svenska folket saknade mest under pandemin, och vilka som inte saknades lika mycket. Utfallet pekar inte på några avgörande skillnader i graden av saknad mellan våra nio särskilt studerade aktiviteter. Men ett märkbart mönster är att sport och idrott i form av besök på gym och idrottsevenemang, att äta ute liksom populärkultur som biobesök och popkonserter var mer saknade än finkulturella aktiviteter som att gå på teater eller opera. Det svarspersonerna mest saknade var att träna på gym, följt av att gå på restaurang/bar/pub på kvällstid och att gå på idrottsevenemang. De aktiviteter som minst saknades var att gå på klassisk konsert/opera, men också att gå på teater och att besöka bibliotek.

Tabell 2 Vad människor har saknat att göra under coronapandemin, 2021 (procent)

Fråga: Om du tänker på de begränsningar som förekommit under pandemin, hur ofta har du saknat att göra följande?

	Mycket ofta	Ganska ofta	Inte särskilt ofta	Inte alls	Summa procent
Träna på gym	16	17	22	45	100
Gå på restaurang/bar/pub på kvällstid	10	25	41	24	100
Gå på idrottsevenemang	10	17	27	46	100
Gå på rockkonsert/popkonsert	8	18	30	44	100
Gå på bio	7	21	41	31	100
Besöka bibliotek	6	15	33	46	100
Gå på museum	5	17	41	37	100
Gå på teater	5	14	36	45	100
Gå på klassisk konsert/opera	3	8	27	62	100

Kommentar: Frågeformulering och svarsalternativ framgår av tabellen. Aktiviteterna har rangordnats efter andelen "Saknat mycket ofta". Antalet svarspersoner var ca 1 600.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Det finns vissa samband mellan i hur stor utsträckning de olika aktiviteterna saknas. De svarspersoner som särskilt saknar restaurang- eller pubbesök saknar oftare än andra biobesök och besök på rockkonserter/popkonserter, de som saknar teaterbesök saknar i större utsträckning klassiska konserter och museibesök. Det är samma mönster i människors vanor som vi överlag finner i människors livsstilar och fritidsintressen.

Saknaden skall dock inte överdrivas. För alla våra nio aktiviteter gäller att andelen som har svarat att de saknat aktiviteten ”mycket ofta” är klart lägre (mellan 3–16 procent) än andelen som har svarat att de ”inte alls saknat” respektive aktivitet (mellan 24–62 procent). Svenska folket saknade sina fritidsaktiviteter under pandemin, men inte väldigt mycket. Vår första normativa hypotes om en begränsad saknad måste alltså sägas ha fått ett klart stöd.

Sociala och politiska skillnader i saknaden

Graden av saknad av olika aktiviteter varierar naturligtvis mellan människor med skillnader i social och politisk bakgrund. Inget konstigt i det, människor med skilda förutsättningar har olika vanor och preferenser. Eftersom saknad med vårt sätt att se är något negativt är vår normativa hypotes att inga gradskillnader i saknad skall vara särskilt stora mellan olika samhällsgrupper. Ingen grupp ska med andra ord ha särskilt gynnats eller missgynnats av nedstängningarna och de olika rekommendationerna. Stora differenser kan tyda på ett splittrat samhälle. Ett normativt ideal är att män och kvinnor, unga och äldre, storstads- och landsbygdsbor liksom personer med olika ideologisk hemvist i huvudsak upplever samma grad av saknad efter olika fritidsaktiviteter. Det skulle indikera ett förhållandevis harmoniskt samhälle. Motsatsen att exempelvis män, eller storstadsbor eller moderater eller högutbildade skulle ha en väsentligt högre eller lägre grad av saknad skulle tvärtom kunna tyda på ett uppdelat och fritidskulturellt splittrat Sverige. Saknad är något negativt och det är då bäst när den är något så när jämnt fördelad i samhället.

Resultaten i den sifferspäckade tabell 3 visar vid ett närmare studium att vår normativa hypotes om små gruppskillnader i saknaden får ett förhållandevis starkt stöd. Om vi summerar våra nio aktiviteter och beräknar de olika gruppernas genomsnittliga saknad (saknat mycket eller ganska ofta), och jämför med genomsnittet för samtliga svarande visar det sig att skillnaderna oftast är mindre än tio procentenheter. Differenser på måttliga tre till sex procentenheter är vanligast. Mönstret i fritidspreferenser mellan olika grupper är i stort sett detsamma som vi vet av andra studier (Falk, 2021).

Tabell 3 Andel som mycket ofta eller ganska ofta har saknat att göra olika aktiviteter under coronapandemin, sett till sociala och politiska grupper, 2021 (procent)

	Gym	Restau- rang	Gå på idrott	Rock/ pop- konsert	Bio	Bibliotek	Museum	Teater	Klassisk konsert
Samtliga	33	35	27	26	28	21	22	19	11
Kvinnor	38	38	21	27	33	26	27	27	13
Män	28	31	35	23	23	15	17	11	9
16-29 år	44	47	33	36	38	17	19	11	9
30-49 år	40	41	32	34	34	22	26	17	11
50-64 år	31	40	29	33	26	14	19	21	11
65-85 år	25	21	20	8	22	27	23	23	13
Lågutbildning	16	12	16	7	11	14	10	10	4
Medellåg	29	31	30	26	25	14	17	11	6
Medelhög	36	40	33	29	30	22	22	19	11
Högutbildning	42	45	26	31	37	29	32	31	19
Storstad	42	46	29	27	33	24	34	25	17
Stad	36	36	30	28	32	23	24	22	12
Tätort/landsbygd	24	28	22	21	22	16	14	13	7
Vänsterposition	33	37	26	29	34	28	28	22	12
Varken eller	28	27	23	18	25	20	20	18	10
Högerposition	37	38	32	28	26	15	18	18	11
V	32	38	19	33	36	38	36	23	13
S	30	31	28	22	27	21	23	19	11
MP	38	34	29	39	45	31	35	31	15
C	40	44	33	33	34	15	17	23	10
L	41	42	16	29	33	24	24	24	16
KD	33	32	21	21	23	18	7	7	7
M	42	40	34	29	29	16	23	21	13
SD	26	31	29	22	18	14	13	12	7

Kommentar: Frågan löd 'Om du tänker på de begränsningar som förekommit under pandemin, hur ofta har du saknat att göra följande?'. Svartalternativen var 'Mycket ofta', 'Ganska ofta', 'Inte särskilt ofta' samt 'Inte alls'. Tabellen redogör för andelen som har uppgett att de saknat respektive aktivitet ganska/mycket ofta. Minsta antal svar i någon grupp är 41 (antal som anger Liberalerna som bästa parti).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Sociala grupper som genomsnittligt har saknat de undersökta fritidsaktiviteterna mest är kvinnor (+3 procentenheter över samtligas medeltal), unga 16–29 år (+4), högutbildade (+8) och storstadsbor (+6).³ Bland de grupper som uppvisar minst saknad återfinns män (-3), äldre över 65 år (-5), lågutbildade (-14) och landsortsbor (-6). Lågutbildade och de äldsta sticker ut med klart lägst andel som har saknat de olika fritidsaktiviteterna under pandemin. Det vi kan se i en fördjupad analys är att äldre och lågutbildade till stor del är samma grupp. Det är en grupp som tenderar att vara mindre fritidsaktiva än medelsvensson.

Tabell 4 Saknad av olika aktiviteter under coronapandemin, efter egen aktivitet, 2021 (procent)

	Andel saknat mycket/ganska ofta
Besökt restaurang/bar/pub	
Ingen gång	11
Någon gång	24
Oftare	48
Gått på teater	
Ingen gång	15
Någon gång	35
Oftare	51
Gått på bio	
Ingen gång	21
Någon gång	32
Oftare	53
Gått på idrottsevenemang	
Ingen gång	12
Någon gång	34
Oftare	70

Kommentar: Frågan om egen aktivitet löd 'Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', med den sjugradiga svarsskalan 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna, ... i halvåret, ... i kvartalet, ... i månaden, ... i veckan, flera gånger i veckan'. I tabellen har svarsalternativen delats in i tre grupper, där någon gång senaste 12 månaderna benämns "Någon gång" och någon gång i halvåret/kvartalet/månaden/veckan samt flera gånger i veckan benämns "Oftare". Frågan om saknad löd 'Om du tänker på de begränsningar som förekommit under pandemin, hur ofta har du saknat att göra följande?'. Svarsalternativen var 'Mycket ofta', 'Ganska ofta', 'Inte särskilt ofta' samt 'Inte alls'. Tabellen redogör för andelen som har uppgett att de saknat respektive aktivitet ganska/mycket ofta.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Bakom de många siffrorna för olika grupper kan vi således ana ett bakomliggande mönster. Det är de som mest regelbundet ägnar sig åt de olika aktiviteterna som också saknar dem mest. Vi har i tabell 4 prövat det på fyra specifika aktiviteter. Mönstret är där helt entydigt. Det är de som oftast ägnar sig åt verksamheten som saknar den mest. Och det vore ju konstigt annars. Aktiva människor tenderar att oftare sakna sina regelbundna fritidsaktiviteter och ju mer aktiv desto mer saknad.⁴

Samtidigt finns det vissa skillnader mellan olika aktiviteter. Det är framför allt de som ofta går på idrottsevenemang som upplever saknad. Det speglar troligen det faktum att många idrotter fortsatte som vanligt – men utan publik – vilket medförde debatt. För övriga tre verksamheter är skillnaden i saknad mellan aktiva och passiva användare anmärkningsvärt lika. Att restaurang-, bar- och pubbesök uppvisar något mindre differens än övriga har troligen samman med att nedstängningen där var något lägre.

Den politiska faktorn

Intressant nog, och normativt positivt, är att även skillnaderna i genomsnittssaknad är begränsade mellan olika ideologiska och partipolitiska grupper. Personer som subjektivt identifierar sig som vänster uppvisar exempelvis endast en marginellt högre grad av saknad (+3 procentenheter/pe) än högerlutande personer (+0 pe). Partipolitiskt finner vi något större avvikelser från medelsvenskens resultat. Högst genomsnittlig saknad uppvisar Miljöpartiets sympatisörer (+8 pe), följda av vänsterpartister (+5 pe). Även anhängare till de borgerliga partierna Centerpartiet, Liberalerna och Moderaterna har saknadsresultat över genomsnittssvenskens. I alla tre fallen är utfallet här +3 procentenheter. Övriga tre riksdagspartier har väljare med en lägre genomsnittlig saknadsgrad än den allmänna i Sverige. Mest tydligt gäller det för anhängare till Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna, som i båda fallen har resultatet -6 procentenheter. Socialdemokraternas anhängare hamnar nära det allmänna medeltalet, men något åt minussidan med en genomsnittssaknad på -1 procentenhet.

Det som Miljöpartiets sympatisörer har saknat mest är biobesök medan Vänsterpartiets sympatisörer mest har saknat biblioteksbesök. Sverigedemokraternas anhängare har saknat alla aktiviteter *mindre* än genomsnittet – med ett undantag, att gå på idrottsevenemang.

Men totalt sett – och för att upprepa och betona – genomsnittsresultaten i saknad för de olika partiernas väljare skiljer sig inte mycket åt. Utfallen håller sig i samtliga fall väl inom plus/minus tio procentenheter från det allmänna medeltalet. Vår önskehypotes om små gruppskillnader i saknad får således stöd. De begränsade partiskillnader i saknad som kan iakttas återfinns inom båda politiska blocken. Inom det rödgröna lägret saknades fritidsaktiviteter mer av Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer än av Socialdemokraternas sympatisörer. På ett

motsvarande sätt var saknaden större bland anhängare till Moderaterna än bland de som sympatiserade med Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna i det konservativa lägret.

Två positiva resultat

Ett första positivt resultat är att svenska folket inte saknade sina olika fritidsaktiviteter särskilt mycket under pandemin. Det klart vanligaste svaret på frågan om hur ofta man saknat nio specificerade fritidsaktiviteter under pandemin var "inte alls". Resultatet är positivt eftersom saknad är någonting negativt. Människor mår inte bra av att sakna olika saker. Saknad är en negativt tärande känsla. Svenska folket klarade med andra ord av alla begränsningar under pandemin med ett nära minimum av saknad av olika fritidsaktiviteter. Det var bra, även om man kan undra om tuffare inskränkningar hade lett till mindre deltagande i olika aktiviteter och därmed också till mer saknad, men också mindre smitta och död. För att kunna belysa den frågan behövs internationella jämförelser av ett slag som vi inte har idag.

Det andra positiva resultatet är att saknaden av olika fritidsaktiviteter var förhållandevis jämnt spridd i skilda sociala och politiska samhällsgrupper. Saknaden delades av alla. Det är normativt mer önskvärt än om endast vissa samhällsgrupper fått bära den negativa saknaden. Bäst är om bördan bärs någorlunda rättvist över hela samhället. Så var det inte fullt ut i Sverige när det gällde saknad av fritidsaktiviteter under pandemin. Men inte långt därifrån. De skillnader i genomsnittssaknad mellan olika grupper som vi noterat är i de allra flesta fall små, oftast endast några enstaka procentenheter. Samhällsgrupper som uppvisar högsta grader av saknad är samtliga grupper med mer deltagande i olika fritidsaktiviteter. Det gäller exempelvis högutbildade personer och storstadsbor, och politiska sympatisörer till Miljöpartiet respektive Vänsterpartiet. Men som sagt, vi talar inte om några stora skillnader. Alla saknade ungefär lika mycket, och få saknade riktigt mycket.

Noter

- ¹ Undersökningen ingår i forskningsprojektet *Kultur, hälsa och personlighet* som delfinansieras av Sten A Olssons forskningsstiftelse. Se Holmberg & Weibull, 2012, samt Holmberg, Weibull & Gunnarsson, 2013.
- ² Tack till Anna Cederholm Lager för hjälp med databearbetning och utformning av tabeller.
- ³ Störst avvikelser uppåt från medelsvenskens saknad återfinner vi hos unga 16–29 år när det gäller Besöka restaurang (+12) och Gå på gym (+11), hos högutbildade för teaterbesök (+12) och för storstadsbor när det handlar om att Besöka restaurang (+11) och Gå på museum (+12). Inga differenser för kvinnor eller män är i denna storleksnivå. En noterbar könsskillnad är att kvinnor

saknar alla fritidsaktiviteter något *mer* än män, men med ett undantag – Gå på idrottsevenemang, som saknas mest av män.

- ⁴ Metodmässigt rymmer analysen en svaghet genom att frågan om vad man *brukar* göra och frågan om vad man *saknade under pandemin* ställdes vid samma tidpunkt. Det innebär att den uppgivna vanan troligen påverkas av vad som hände under pandemin (jfr. tabell 1). Men vår tolkning av resultaten, baserad på jämförelser med andra studier (t.ex. Falk, 2021) är att påverkan är begränsad och brukarfrågan ger en bredare bild av vanor och intressen än vanor bara för pandemiperioden.

Referenser

- Falk, Elisabeth (2021). *Kulturvanor i Sverige 1987–2020*. SOM-rapport nr 2021:20. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2012). Kultur befrämjar hälsa. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart & Gunnarsson, Mattias (2013). Må bättre av kultur – en personlighetsfråga? I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *Vägsköl*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sigurdson, Ola (red) (2014). *Kultur och hälsa. Ett vidgat perspektiv*. Göteborg: Institutionen för Litteratur, Idéhistoria och Religion.
- Theorell, Töres (2008). Kultur och folkhälsa. I Gunnar Bjursell & Lotta Vahlne Westerhäll (red) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.

